

Зарубіжний досвід для кримінального законодавства України: «за» і «проти»

Протягом останніх років кримінальне законодавство зарубіжних країн зазнало значних змін, які відображають як соціальні потреби, так і міжнародні зобов'язання, реагують на громадську думку. Розглянемо найбільш помітні з них, починаючи з 2020 року. Наприклад, у 2021 році у Франції

ухвалили закон про безпеку, спрямований на протидію радикалізації та тероризму. Це дало змогу владі відстежувати IP-адреси та закрити небезпечні сайти. Поштовхом послужили недавні теракти на території країни. В цей же період були введені в дію нові закони проти кіберзлочинності у 2021 році, включаючи боротьбу з незаконним поширенням особистих даних та цифровим шантажем. Також у цей час було запроваджено новий закон про глобальну безпеку 2021 року, що викликав дискусії через питання про право на інформацію та приватність, зокрема стосовно повноважень поліції та використання дронів. Було посилено покарання за напади на поліцейських і представників влади. Тепер такі напади караються позбавленням волі на строк до 10 років і штрафом у розмірі до 150 000 євро, замість семи років позбавлення волі. Це пов'язано зі збільшенням кількості нападів на поліцейських під час протестів і заворушень. У 2022 році Франція посилила відповідальність за сексуальне насильство, розширивши визначення та посиливши покарання за сексуальні злочини проти неповнолітніх. Також у 2022 році був прийнятий закон, спрямований на боротьбу з екстремістським контентом в інтернеті, що стало частиною більш широкої стратегії протидії тероризму.

У 2022 році до Кримінального кодексу Німеччини внесли поправки, що посилюють покарання за злочини на ґрунті ненависті та розпалювання ненависті в інтернеті. Максимальне покарання за подібні діяння збільшили до трьох років позбавлення волі. Це пов'язано зі зростанням кількості подібних злочинів у німецькомовних частинах інтернету. Також, у цей рік Німеччина прийняла закони, спрямовані на посилення захисту даних та приватності в інтернеті, включаючи посилення контролю за роботою ІТ-компаній. Всі ці зміни були пов'язані з реформою кримінального кодексу у 2022 році, включно з посиленням заходів по боротьбі з корупцією на вищих ешелонах влади. У 2021 році було розширено повноваження поліції щодо використання прихованих камер і підслуховувальних пристроїв під час розслідування злочинів, а також були введені більш суворі правила для боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, пов'язаних із торгівлею наркотиками та зброєю. Цей захід було ухвалено у зв'язку зі зростанням кількості справ про незаконний обіг зброї в кримінальному середовищі. У 2021 році була посилена відповідальність за вчинення ненависницьких злочинів та екстремізму, у відповідь на збільшення числа нападів, мотивованих расовою та релігійною ненавистю.

США. Відзначились введенням заборони поліцейських захватів за шию в деяких штатах, пов'язаних з поліцейським насиллям: після ряду яскравих випадків поліцейського насилля, включаючи вбивство Джорджа Флойда у 2020 році, деякі штати та місцеві органи влади внесли зміни до своїх законів та політик, що стосуються поліцейських практик. Наприклад, були введені нові обмеження на використання прийомів задушення (ордерів на обшук без попереднього стуку). Ці зміни спрямовані на посилення відповідальності поліції та запобігання у майбутньому випадків необґрунтованого насилля. Також, у 2020 році був прийнятий федеральний закон про поліцейську реформу, спрямований на покращення відносин між поліцією та суспільством після низки інцидентів, що викликали масові протести та заворушення. У 2021 році законодавчі зміни у сфері кримінального правосуддя були націлені на зменшення переповненості в'язниць та реформування системи умовно-дострокового звільнення.

Україна... В Україні за період 2020 – 2023 року були внесені численні зміни у кримінальне законодавство:

У 2020 році Україна посилила покарання за домашнє насильство, підвищуючи захист жертв та вводячи заборонні приписи.

У 2021 році були введені нові та «новітні» заходи боротьби з корупцією, «спрямовані на посилення» відповідальності державних службовців.

Реформи у сфері інтелектуальної власності у 2021 році посилили захист авторських прав та боротьбу з піратством.

У 2022 році було прийнято законодавство, спрямоване на посилення боротьби з тероризмом та екстремізмом. Також відбулось розширення визначення зґвалтування в кримінальному кодексі. Причина — гармонізація з міжнародними законодавством.

Але, пік змін у кримінальному законодавстві відбулися після повномасштабної збройної агресії з боку РФ, а саме:

- 1) введення кримінальної відповідальності за колабораціонізм (передбачено покарання до 12 років позбавлення волі);
- 2) відбулось посилення покарань за державну зраду та шпигунство (до 15 років п/в);
- 3) посилення відповідальності за публічні заклики до насильницької зміни конституційного ладу. Причина — боротьба з підривною пропагандою;
- 4) посилення відповідальності за створення незаконних збройних формувань (до 8 років). Причина — встановлення порядку в зоні бойових дій;
- 5) відбулось збільшення строку покарання за мародерство (до 15 років). Причина — боротьба зі злочинністю під час війни;
- 6) криміналізовано саботаж та диверсії на військових об'єктах (до 12 років). Причина — захист обороноздатності;
- 7) посилення відповідальності за незаконний обіг зброї. Причина — встановлення порядку в умовах воєнного стану; збільшення строків давності за воєнні злочини (до 25 років). Причина — події в Бучі на початку 2022 р. та інших містах;
- 9) криміналізація підробки гуманітарної допомоги (до 8 років п/в). Причина — боротьба з шахрайством в умовах війни під час постачання гуманітарної допомоги.

Зміни в кримінальному законодавстві України у 2022 році значною мірою обумовлені військовою агресією Росії та наступним введенням воєнного стану.

Багато поправок спрямовані на захист державності, суверенітету та територіальної цілісності країни від посягань як зовнішніх, так і внутрішніх сил. Деякі зміни посилюють покарання за дії, які послаблюють обороноздатність України в умовах війни. Інші поправки реагують на конкретні воєнні злочини, які сталися під час російського вторгнення — зґвалтування, мародерство, вбивства мирних мешканців тощо. Їх мета — покарати винних і не допустити повторення таких злочинів.

Тобто, останні зміни відбулись з огляду на воєнний стан і це зрозуміло, водночас, попередні зміни, часті оновлення кримінального законодавства України в останні роки обумовлені в більшості випадків нестабільністю та різкими змінами в житті українського суспільства.

Наведемо перелік причин, які, на наш погляд, найбільше впливають на швидкість змін у діючому кримінальному законодавстві:

1. Нестабільна політична ситуація в останні роки. Зміна влади, військовий конфлікт на сході, анексія Криму, події Євромайдану — все це вимагало внесення поправок в закони або прийняття нових законів.
2. Намагання вести «активну боротьбу» з корупцією для демонстрації результатів «такої боротьби» західним партнерам.
3. Необхідність гармонізації вітчизняного законодавства з європейським законодавством. У зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС проводиться адаптація українських законів до європейських норм.
4. Слабкість правоохоронної системи, яка нездатна сприйняти та належним чином відреагувати на таку кількість змін законодавства.

5. Популізм окремих політиків, які ініціюють законопроект для PR, а не для реальних змін. В цілому, часті оновлення законодавства — це скоріше симптом хвороби, ніж норма для розвиненого демократичного суспільства. Стабільні та зрозумілі закони — основа правової держави.